

**CÂTEVA CONCLUZII
ALE EXPERIENȚEI MELE
PEDAGOGICE**

A.S. MAKARENKO

Proletari din toate țările, uniți-vă!

**CÂTEVA CONCLUZII
ALE EXPERIENȚEI MELE
PEDAGOGICE**

ANTON SEMIONOVICI MAKARENKO

1938

REPUBLICARE
COMUNISM ȘTIINȚIFIC

2025

Stenograma raportului lui A.S. Makarenko și a răspunsurilor sale la întrebările din public, format din profesori ai școlilor din Leningrad și din regiunea Leningrad, în cadrul unei întâlniri la Casa Regională a Profesorilor din Leningrad, din 16 octombrie 1938.

Publicată pentru prima dată cu abrevieri în „Gazeta profesorilor” („Ucitelskaia gazeta”), la 15 și 18 decembrie 1940.

Întâlnirea a fost dedicată creativității artistice a profesorului-scriitor. Cu toate acestea, A.S. Makarenko și-a consacrat prelegerea generalizării experienței sale pedagogice. El a acordat o atenție deosebită problemei insuficienței umanismului socialist în rândul tineretului, insistând pe sarcina de a combina respectul profund față de o persoană cu cerințe ridicate față de aceasta. Considerând unitul colectivul de muncă al unei instituții de învățământ drept fundament pentru aplicarea acestui principiu moral-pedagogic, A.S. Makarenko a evidențiat problemele organizatorico-pedagogice ale colectivului, subliniind necesitatea dezvoltării lor teoretice și experimentale-practice.

1 Câteva concluzii ale experienței mele pedagogice

Dragi tovarăși și colegi!

Mă tem întrucâtva de voi. (Râsete.) Nu mi-e teamă în ceea ce privește „Cartea pentru părinți”. Nu cred că există momente în care să ne fi contrazis prea serios unii pe alții. De exemplu, în chestiunea plătitorilor de pensie alimentară. Am primit multe scrisori de la acești plătitori, și multe dintre ele cu înjurături, în care scria exact așa: „Mergeți împotriva iubirii”. (Râsete.) În unele cazuri chiar îmi caut scuze, când văd că sunt mulți plătitori de pensie alimentară. Dar toată lumea știe că pedagogii au cel mai mic procent de plătitori de pensie alimentară. (Râsete.)

Așa că, din acest punct de vedere, nu mă tem de voi.

În al doilea rând, cred că veți fi de partea mea în caz de necazuri. Pentru că de ce avem noi, pedagogii, mai puțini plătitori de pensie alimentară? Pentru că deja suntem obișnuiți să avem un anumit respect față de copii, iar dacă îi respectăm pe copiii altora, cu atât mai mult îi respectăm pe ai noștri.

Vorbind despre copilul unic, și acesta este destul de rar în rândul pedagogilor (râsete), iar chiar dacă este singurul, riscul de a-l educa prost nu este atât de mare, din moment ce atât mama, cât și tatăl sunt pedagogi.

Ceea ce înseamnă că, din perspectiva „Cărții pentru părinți”, nu mi-e foarte teamă de voi, chiar dacă puțin tot îmi e, însă mi-e teamă că mă veți certa din perspectiva „Poemului pedagogic”. Din acest motiv, dorind să pre-

întâmpin camarazii care mă vor ataca (râsete), prefer eu însumi să mă pun la bătaie și cred că astăzi nu vom vorbi despre calitățile literare ale „Poemului pedagogic”, ci vom discuta astăzi numai în legătură cu problemele tematicii pedagogice.

Dacă sunteți de acord n-am să vă citez nimic și-mi voi permite, pe scurt, să trag câteva concluzii pur pedagogice din experiența mea asupra cărora propun să vă îndreptați atenția și dv. ca colegi și specialiști.

De-a lungul întregii mele vieți și activități, am fost întotdeauna convins, în primul și în primul rând, că nu sunt nicidecum un talent pedagogic, că nu sunt o oaie neagră și că, mai mult sau mai puțin, împart aceeași manieră de a gândi cu toți profesorii noștri sovietici. În această convingere am rămas până în ziua de azi. Și, prin urmare, nu m-am considerat niciodată un inovator în domeniul pedagogiei, nici un reformator, nici un excentric, cu atât mai puțin un eretic. Oricâți profesori am întâlnit, nu-mi amintesc să fi avut vreo divergență de principiu cu vreunul dintre ei. Au fost profesori leneși și au fost profesori harnici. Și cei leneși se mai certau cu mine uneori, dar nu în chestiuni de principiu.

Foarte adeseori m-am întâlnit cu pedagogi atât în Ucraina, cât și la Moscova, dar nu-mi amintesc ca între părerile lor și ale mele, exprimate în „Poemul pedagogic”, să fi fost vreodată vreo deosebire netă.

Cu toate acestea, până în prezent, n-am avut ocazia să văd o școală de 10 sau de 7 ani, în care convingerile mele pedagogice să fie aplicate și înțelese la fel de profund ca în coloniile și comunele de copii și, mai ales, ca în acele comune pe care a trebuit să le conduc.

Poate că metodele de lucru cu foștii vagabonzi ar trebui să se deosebească întrucâtva de munca cu copiii normali. Zic, poate, dar nu sunt sigur. De ce nu sunt sigur? Fiindcă în concepția care a stat la baza muncii mele n-am pornit de la elementul infracțiune și vagabondaj, ci am socotit că, dacă m-aș lua, în elaborarea metodelor mele, după o logică în care premisa ar fi fost infracțiunea sau chiar caracterul delincventului, m-aș fi îndepărtat de concepția noastră sovietică, apropiindu-mă de concepția lombroziană¹. N-am

¹ Lombroso, Cesare (1835–1909) — psihiatru criminalist și antropolog italian, fondator al școlii antropologice în criminologia burgheză, inițiator al teoriei așa-numitei criminalități innăscute. Ideile lui Lombroso au fost preluate de pedologi, susținători ai conceptului de „deficiență morală”, concept împotriva căruia s-au pronunțat activ N.K. Krupskaja, N.N. Blonski și A.S. Makarenko. Așa cum se menționează în rezoluția Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice „Despre pervertirile pedagogice din sistemul Comisariatelor Poporului pentru Învățământ”, o asemenea teorie era folosită de burghezie pentru a justifica pretinsa „înzestrare” și „dreptul” special la existență al claselor exploatoare și al „raselor superioare”.

fost ispitit niciodată să cred că în urma unei infracțiuni săvârșite, caracterul copilului ar căpăta înclinații criminale și că, pornind de la acest fapt, ar trebui să-mi schimb metoda. Această poziție a mea e consecința încrederii, sau, mai bine zis, a dragostei mele față de om.

Unii critici îmi reproșează: „De ce la dv. băieții și fetele și, în general, toți oamenii sunt frumoși?” Ascult aceste obiecții și întreb la rândul meu: „Cum, oamenii nu sunt frumoși?” Asemenea insinuări le întâmpin mirat replicând la rândul meu: „Oare în general oamenii nu sunt frumoși?” Într-adevăr, mie mi se pare că cel puțin tineretul este întotdeauna frumos. Îmi vine greu să admit că un băiat sau o fată ar putea fi urăți. Tineretul este totdeauna frumos, dacă este just educat, dacă trăiește și muncește bine, dacă se distrează civilizată. Și astfel, poate că optimismul meu m-a făcut să cred încă din prima zi, din acea zi nefericită în care l-am lovit pe Zadorov, că Zadorov este o persoană minunată și că ar trebui să se comporte așa cum se cuvine să se comporte orice om decent. Atât de mult am crezut acest lucru, încât m-am considerat îndreptățit să cer de la el un comportament corect, în loc să-l pregătesc pentru un astfel de comportament.

În această formulă, dacă vreți, se află ceea ce s-ar putea numi erezie. Dar ce fel de erezie este aceasta?

Socotesc că orice pedagog, orice cetățean sovietic trebuie să pretindă de la fiecare copil, de la fiecare cetățean sovietic, acțiuni normale; anormale sunt numai cei care au tare fizice sau psihice.

În practica mea am fost cât se poate de exigent cu copiii și socotesc că aceasta trebuie să fie lege într-o pedagogie cu adevărat sovietică; o exigență categorică, directă, limpede și neînduplecată.

Mi se pare uneori (dacă nu chiar întotdeauna) că această exigență ar cuprinde și un risc și de aici ar decurge și teama de a fi prea categoric: dar dacă individul se va împotrivi, dacă va încerca să se sinucidă? Tocmai pe această temă s-a dezvoltat la noi știința pedologică și tendințele pedologice. În ce constau ele? În faptul că nu trebuie să pretindem lucruri riscante, ci să aplicăm o serie de măsuri în așa fel încât nimeni să nu înțeleagă unde duc acestea și, dacă într-adevăr se întâmplă ceva, să nu se poată spune cine e vinovatul! L-au educat pe om, l-au învățat, l-au pregătit, dar la urmă n-a ieșit nimic bun din el. Ce poți pretinde unui profesor de pedagogie care a creat un asemenea sistem? Nimic. Dar învățătorului? Nici lui. Nimic. Fiindcă nu este vorba de o activitate, ci doar de discuții și argumentări în legătură cu această activitate.

Așadar, dacă renunțăm la logica ce decurge din anumite îndatoriri cetățenești, înseamnă să renunțăm și la opera noastră educativă.

Principiul meu de bază (și eu socotesc că acest principiu nu este numai al

meu, ci al tuturor pedagogilor sovietici) a fost întotdeauna: „Cere-i omului foarte mult, dar arată-i și cât mai multă considerație”. De fapt, în dialectica noastră, e unul și același lucru: când îi pretindem omului mult, înseamnă că respectul nostru e cuprins în această cerință; și, deoarece această cerință e îndeplinită, îl respectăm pe om.

Dacă am aplica acest principiu în toate domeniile muncii educative, am vedea cum ea începe să capete forme de organizare tot mai severe și mai clare. Repet încă o dată că va rămâne întotdeauna o oarecare teamă de risc.

Desigur, ați remarcat nu de mult în „Pravda” apariția câtorva articole privind riscul în producție. Trebuie să arătăm că această problemă este privită cu multă seriozitate de pedagogi.

Se poate risca acolo unde e vorba de valori materiale, se poate risca în producție, deși este o crimă să riști chiar atunci când e vorba de valori materiale (se poate risca oare atunci când construiești avioane sau tancuri?). Totuși, noi acceptăm riscul dacă el urmărește o adevărată țintă sovietică.

Este posibil oare acest risc în procesul de educație?

Dacă am pune această întrebare unui om care stă la biroul său, cu cărțile în față, el ar răspunde: „În educație nu trebuie riscat nimic”. Dar, dacă m-ați întreba pe mine, care lucrez pe teren cu câteva zeci din acești oameni inimoși, aș răspunde: „Trebuie să riscăm; deoarece a renunța la risc înseamnă a renunța la creație”. Avem dreptul oare să renunțăm la creație în opera noastră educativă? Nu! De aceea afirm că pedagogul are și el dreptul să fie în munca lui îndrăzneț și chiar să riște, așa cum riscă orice alt muncitor.

Să luăm un exemplu obișnuit. Dar nici nu e, poate, nevoie de vreun exemplu: să luăm una din consultațiile tipărite care au apărut (e drept că acum trei ani) într-o revistă pedagogică. Pedagogul pune întrebarea: „Cu ce ton trebuie să ne adresăm elevului care a călcat disciplina?” Și tot el răspunde în gura mare, ca să-l audă toată Uniunea Sovietică: „Trebuie să-i vorbiți pe un ton liniștit, ca elevul să înțeleagă că-i faceți observație, nu fiindcă sunteți furios sau supărat, ci fiindcă așa trebuie să procedați”. Desigur că folosind această metodă față de un elev care a călcat disciplina nu riscăm nimic. Ce am putea risca oare? Orice s-ar întâmpla (dacă mai târziu elevul calcă din nou disciplina: sparge geamurile, îl insultă pe profesor, pe colegi, fuge de la școală și devine un derbedeu), noi îl vom întreba pe profesorul care a urmat sfatul povățuitorului: „De ce a devenit elevul dumatăle un derbedeu?” El va răspunde: „Nu știu, eu am folosit procedee juste; am vorbit cu el pe un ton liniștit și i-am arătat că nu sunt supărat, am făcut tot ce eram îndreptățit să fac”. Dar dacă profesorul s-ar fi înfuriat (fiindcă sunt fapte de-ale elevilor care trebuie să stârnească indignarea), dacă ar fi arătat dimpotrivă că e indignat și că nu poate fi vorba de un ton potolită, când sunt călcate disciplina și interesele

colectivului, atunci elevul ar fi fost adus la realitate, și faptul nu s-ar mai fi repetat. În cazul acesta se ivește într-adevăr un risc. Ce fel de risc? Este riscul provocat de așa-numita lipsă de tact pedagogic. V-ați înfuriat, i-ați arătat elevului că sunteți mânios, fapt care a produs asupra lui unele transformări, fapt care a determinat începutul unor frământări sufletești.

Convingerea mea intimă este, însă, că nici problema riscului, nici a tactului, nu pot fi rezolvate prin metoda înrăuririi directe de la pedagog la elev. Toate controversele mele cu pedagogii și cu vechii funcționari ai Comisariatului Învățământului se datorau concepției că ar exista o asemenea pereche: profesorul și elevul. Repet: o astfel de pereche nu există. Dar ce anume există? Există școala, organizația, colectivul și stilul întregii munci. Și dacă în școala voastră veți avea un stil de muncă just, un ton just, un colectiv sănătos, atunci nu trebuie să vă temeți de vreun risc; în acest caz, orice risc e posibil și necesar.

Acesta e al doilea principiu al teoriei mele: nu se poate deduce nicio metodă din presupunerea că ar exista o asemenea pereche: profesorul și elevul; metoda nu poate rezulta decât din concepția generală despre organizarea școlii și a colectivului.

În cazul acesta, problemele de educație nu se pot rezolva niciodată recomandând fiecărui educator o metodă pentru fiecare elev în parte; ele pot fi rezolvate recomandând întregii organizații stilul și tonul.

Și prima dintre aceste forme, absolut necesare educației noastre sovietice, este colectivul. Sarcina educației noastre este de a forma un colectivist. Ce concluzii tragem de aici? Până acum, singura concluzie la care am ajuns mulți dintre pedagogi este că ar trebui să se vorbească elevului despre colectiv și să fie educat în spiritul unor idei și concepții politice. Dar ideile și principiile vor fi bine asimilate numai atunci când vor fi aplicate în practică. Pentru realizarea neîntârziată a educației noastre politice în viața elevilor și a educatorilor noștri, e absolut necesar un colectiv. Logica pedagogiei noastre sovietice n-ar rezista criticii, dacă nu ne-am ocupa de organizarea colectivului.

Și atunci se pune întrebarea: Ce este un colectiv? N-am putea avea o idee precisă despre un colectiv, dacă ne-am referi numai la un grup de indivizi răzleți. Colectivul este un organism social viu: este un organism, fiindcă are organe, are o conducere, răspunderi, fiindcă există o corelație și interdependență între părțile lui; dacă aceasta nu există, nu este un colectiv; e, pur și simplu, o masă, o adunătură. În 16 ani de muncă în școala sovietică, mi-am cheltuit cele mai bune forțe pentru a rezolva problema structurii colectivului, a organelor lui, a conducerii și sistemului de răspunderi.

Simultan, am ajuns la o altă concluzie. Nu mi-am închipuit și nici acum nu-mi pot închipui că se poate educa un colectivist, sau un colectiv de copii,

dacă n-avem în același timp și un colectiv pedagogic. E de la sine înțeles că educarea unui colectiv nu se face, dacă din 15 pedagogi fiecare lucrează după cum îl taie capul. De aici rezultă că trebuie să dispunem și de un colectiv de educatori.

Ce s-a scris la noi despre colectivul pedagogic? Ce știm noi despre acest colectiv? Dacă ni s-ar pune o întrebare cu caracter științific despre colectivul pedagogic, n-am putea răspunde niciun cuvânt, deși știm bine că unde este un colectiv activitatea se desfășoară cu mai mult succes și problema disciplinei aproape că nu se mai pune.

Merg și mai departe: sunt gata să mă ocup și de durata colectivului pedagogic, de problema stagiului în munca pedagogică a fiecăruia dintre membrii colectivului, deoarece un colectiv format din educatori care au un stagiul numai de un an în muncă va fi, fără îndoială, un colectiv slab. Problema raportului dintre numărul de pedagogi cu experiență și numărul celor fără experiență este de asemenea o problemă de pedagogie științifică.

În munca mea, am fost pus uneori în astfel de situații: aveam unele locuri vacante de educator. Pe cine să angajez? Adeseori, organizațiile, de care depindea aceasta, îmi recomandau pe cineva: „Utilizați omul pe care vi l-am trimis”. Eu întrebam: „Dar de ce mi l-ați trimis tocmai pe acesta?” — „N-am avut altul”. Acest principiu de a completa colectivul cu educatori improvizați nu dă întotdeauna rezultate bune. Îmi amintesc — uneori știam sigur că trebuia să invit un băiat tânăr (bătrânei aveam destui), dar uneori păcătuiam în secret (lucru despre care mi-a fost teamă să scriu chiar și în „Poemul pedagogic”) — mă gândeam că ceea ce îi trebuie colectivului este o fată amabilă. De ce? Ei bine, pentru că atunci când aduni la un loc o grămadă de oameni ca mine, elevii nu au nimic plăcut la care să se uite. (Râsete generale). Fata aceasta drăguță ar aduce tinerețe, prospețime și un anumit suflu de viață. Chiar dacă se zvonea că vreun profesor s-a îndrăgostit de ea — și ce dacă? Doar ar înveseli tonul general al colectivului. Și cine a calculat vreodată ce importanță are tonul general? În douăzeci de ani n-am avut timp să-l calculăm, și nici Europa Occidentală nu are vreo contribuție în această privință.

În colectiv trebuie să existe și un bătrân morocănos și sever — unul care nu iartă pe nimeni, care nu face concesii nimănui.

Trebuie să fie și un „suflet blând” — o persoană oarecum lipsită de voință, care îi iubește pe toți, îi iartă pe toți, le dă tuturor note maxime. (Râsete). Sincer, o astfel de persoană este necesară. Acum pare amuzant, dar atunci nu râdeam — chiar căutam un astfel de bătrân. Știam că un asemenea om va reduce fricțiunile care apar uneori într-un colectiv.

Vă vorbesc vouă, tovarăși, ca unor colegi, pentru că toate aceste lucruri

cer mult scris, discuții și calcule — dar în munca practică, uneori este util să-ți ascuți intuiția, să treci peste orice profesor cu experiență și să iei în loc o fată tânără. Și orice director responsabil știe foarte bine acest lucru.

Așadar, colectivul de educatori și colectivul de copii nu sunt două colective, ci unul singur — un colectiv pedagogic. Și cred că trebuie educat nu individul ca atare (omul), ci întreg colectivul. E singura cale spre o adevărată educație. Eu însumi sunt învățător de la vârsta de 17 ani și am crezut multă vreme că cel mai bun lucru e să formezi întâi un elev, să-l crești, apoi pe un al doilea, al treilea, al zecelea și, după ce i-ai educat pe toți, vei dispune de un colectiv bun. Cu timpul am ajuns însă la convingerea că uneori nu trebuie să vorbești cu fiecare elev în parte, ci tuturor odată și să creezi forme care să-i oblige pe toți să participe la activitatea generală. În felul acesta, educăm colectivul, îl unim, îi dăm tărie; apoi el însuși devine o mare forță educativă. Sunt ferm încredințat de aceasta. Această convingere nu mi-a dat-o colonia „Gorki” — unde eram în multe privințe dictator — ci comuna „Dzerjinski”. Acolo am izbutit ca colectivul să devină o forță disciplinată, minunată, creatoare, conștientă și care să funcționeze cu precizie. Lucrul acesta nu se poate obține prin darea unor dispoziții; un astfel de colectiv nu poate fi creat în doi, trei ani; el necesită mai mulți ani. E un lucru prețios, foarte prețios. Dar o dată ce l-ai creat, trebuie să ai grijă de el; atunci tot procesul de educație se face foarte ușor.

Dar aici apare o întrebare, întrebarea noastră pedagogică: cum protejăm colectivul? Imaginați-vă că voi, un grup de profesori, ați crescut un colectiv, i-ați stabilit tradițiile, ați creat legi în care toți cred și ați ajuns la o stare în care fiecare individ simte fizic, în fiecare moment, că are colectivul în spatele său. Și acum vă confrunțați cu sarcina — cum să nu pierdeți asta. Un colectiv este un lucru extrem de delicat, dar în același timp extraordinar de puternic. Iar primul tiran mărunț care apare poate să-l destrame, să-l strice sau să-i amestece piesele. Cum salvăm colectivul de un astfel de tiran? Pentru că el poate apărea de oriunde, să se prezinte cu un mandat și să spună: „Fă asta, fă aia, fă cealaltă”. Și aici formele noastre comune, tradițiile noastre sovietice devin esențiale — și ele cresc. În momentul de față, se manifestă încă deseori ca un fenomen dureros, dar sunt convins că în viitorul foarte apropiat vom avea tradiții ale muncii educaționale care nu vor putea fi încălcate cu ușurință. Nu sunt încă multe, dar deja există și își fac treaba. Asta am vrut să spun despre colectiv. Din acest punct pornește și cheștiunea disciplinei — cea mai dureroasă problemă a prezentului nostru pedagogic.

La capitolul disciplină, am suferit mai mult decât toți și am început să sufăr mai devreme decât voi. Am început cu o crimă. Dacă ați citit „Poemul pedagogic”, știți. A fost o lovitură, o palmă dată unui elev. A fost o experiență

extrem de grea — grea din toate punctele de vedere. Nici nu mai menționez că era o infracțiune conform legii sovietice și că aveam toate șansele să fiu închis timp de trei ani. Nu asta m-a chinuit — altceva m-a chinuit. M-a îngrozit gândul că poate aceasta era o lege pedagogică: dacă nu lovești, nu obții nimic. În plus, eram într-o poziție în care nu-mi puteam permite să mă închid în mine și să mă frământ, pentru că trebuia să lucrez. Așa că problema din fața mea era clară: merg mai departe sau mă tem și dau înapoi? Ce să fac? Așa s-a înfățișat pentru mine problema disciplinei — ca disperare, rușine și infracțiune. Iar eu, după ce mi-am dat cuvântul lui Alexei Maximovici [Gorki] că voi scrie doar adevărul, am scris fără ascunzișuri, exact cum s-a întâmplat. Am scris: da, l-am plesnit, și totuși am scuturat mâna și am spus — mergem mai departe! Și abia trei sau patru ani mai târziu am înțeles că acea lovitură, acea rătăcire și toată acea suferință veneau dintr-un singur fapt: că nu aveam nimic în mâini — nici cunoștințe, nici deprinderi, nici obiceiuri, nici măiestrie.

Aceeași importanță ca a colectivului o are și măiestria educatorului. Vă dau cuvântul meu de onoare că nu m-am socotit și nu cred că sunt un pedagog talentat. O spun fără ocol. Dar am muncit mult, am crezut și cred că sunt capabil de muncă; am muncit pentru a-mi însuși această măiestrie. La început nici nu eram sigur dacă există o astfel de măiestrie sau dacă trebuie să vorbim despre așa-zisul talent pedagogic. Ca și cum ne-am putea baza numai pe talent? Oare câți mari educatori de talent avem? Ce vină are copilul dacă a nimerit la un pedagog lipsit de talent? Putem oare construi educația tineretului și a copiilor sovietici numai pe talent? Nu. Trebuie să vorbim numai despre măiestrie, adică despre cunoașterea temeinică a procesului de educație, despre știința de a educa. Muncind, am ajuns la concluzia că soluția problemei constă într-o pricepere întemeiată pe cunoștințe și pe calificare.

Dar și aici am ajuns la câteva, dacă vreți, concluzii noi. Socot că pedagogii noștri, care urmează în școlile superioare, trebuie altfel educați. În activitatea mea, pentru mine ca și pentru mulți dintre dv., învățători cu experiență, lucruri hotărâtoare au devenit „fleacuri” ca acestea: cum stai, cum șezi, cum te ridici de pe scaun, de la masă, cum vorbești, cum zâmbești, cum observi. Nu le-am învățat de la nimeni, dar ele trebuie și pot fi învățate, și în această privință trebuie să existe o mare măiestrie. Aici ne întâlnim cu acele preocupări care sunt tuturor cunoscute din arta dramatică sau chiar din balet: arta dicțiunii, a tonului, a privirii, a mișcărilor. Toate acestea sunt necesare; dacă lipsesc, nu poate exista un bun educator. Nenumărate sunt particularitățile măiestriei, mijloacele și deprinderile pe care trebuie să le cunoască fiecare pedagog, fiecare educator.

Știți și dv. că în școlile noastre elevii sunt disciplinați în ora unui învățător, iar la altul nu. Dar nu fiindcă unul are talent, iar celuilalt îi lipsește, ci fiindcă

unul își cunoaște meseria, iar celălalt nu.

Pedagogilor nu trebuie să le dăm numai instrucțiune, trebuie să le dăm și educație. Câtă vreme îl vom instrui pe pedagog și nu-l vom educa, e firesc să ne punem toată nădejdea numai în talentul lui.

Pe lângă măiestrie, se mai cere și o cunoaștere perfectă a organizării activității. Se pune oare, în pedagogia noastră teoretică, problema unui „fleac” cum e, de pildă, conducerea centrală a școlii? Nu. Totuși, funcționarea conducerii centrale, legătura între diferiții factori ai acestei conduceri rezolvă în mare măsură problema disciplinei.

Nu știu cum se poate face aceasta în școală, dar la mine în „comună” am avut un centru situat într-un loc precis, cel mai potrivit și care nu rămânea niciodată fără un responsabil. Fiecare comunard știa că, dacă lipsesc eu, în locul meu este altcineva care răspunde de instituție; toți comunarzii știau că există un centru unde activitatea nu încetează, că este cineva care poate fi chemat și căruia i te poți adresa. De la acest centru pornesc persoanele împuternicite. Persoana aceasta era în comună comandantul de serviciu: un băiat ca oricare altul și care era de serviciu de două ori pe lună. În genere, el nu se bucură de nici un drept special, dar în momentul când pune brasară capătă mari împuterniciri. Și dacă în colectivul dv. s-a creat tradiția care confirmă necesitatea acestei „funcțiuni”, care arată că drepturile acordate comandantului de serviciu sunt utile colectivului, dacă ați cultivat în rândurile colectivului respectul pentru această persoană împuternicită, atunci el va aduce servicii nebanuit de mari. El este acea persoană care răspunde pentru activitatea unei zile întregi, pentru orice faptă săvârșită în acea zi. Însuși faptul că un băiat își poate impune autoritatea sa ca pe o autoritate care aparține colectivului, printre elevi sau „comunarzi”, fără să abuzeze de ea, fără s-o păteze, fără să îngăduie cuiva să o încalce — însuși faptul acesta reprezintă o cotitură uriașă.

În comună, acest băiat avea dreptul să pronunțe hotărâri fără drept de apel. Și nu ne-a fost teamă să recurgem la această măsură. Un asemenea comandant de serviciu, în vârstă de 15 ani, poate porunci unui comsomolist mai în vârstă: „Ia cârpa de aici!” Putea fi „prelucrat” apoi la ședința biroului organizației comsomoliste, dar ordinul trebuia executat.

Dar nu ne-am oprit aici. Autoritatea acestui băiat era atât de respectată, încât adunarea generală a hotărât ca raportul comandantului de serviciu să nu fie controlat; el se bucura de toată încrederea. Dacă comandantul de serviciu sau șeful de grupă vine la mine în birou și îmi spune ceva, aș putea să verific cele spuse de dânsul; dar dacă îmi raportează într-un cadru solemn, care dovedește că nu vorbește în numele său, ci în numele colectivului, în cazul acesta era stabilit că comandantul nu poate spune decât adevărul, oricât ar fi vrut el să spună o minciună. Această idee a unui împuternicit cu atribuții și

cu răspunderi mari nu este oare ideea care contribuie la o și mai mare unitate a colectivului? Toate acestea se referă la problema organizării centrului.

Nu voi căuta să vă plictisesc cu exemple care poate nu sunt caracteristice școlii. Vă atrag atenția însă că problema de a ști cine se află în acest „centru”, ca și dependența împuterniciților, nu este o problemă atât de simplă.

Țineți seama de faptul că funcțiile acestui centru ating un alt domeniu al pedagogiei, foarte important, pe care noi de multă vreme îl prețuim și îl respectăm, dar nu întotdeauna îl aplicăm în organizația școlară de stat; e vorba de concepția noastră asupra jocului copiilor. Noi credem că un copil trebuie să se joace și avem multe jucării la dispoziție; dar din anumite motive suntem în același timp de părere că pentru joc este nevoie de un loc anumit; și la aceasta se reduce toată funcția educativă a jocului. Dar eu susțin că o organizație de copii trebuie să fie pe de-a întregul pătrunsă de joc; jocul este o parte integrantă din organizația copiilor. Nu uitați că aici e vorba de vârsta lor; copilul are nevoie de joacă, nevoie care trebuie satisfăcută — nu fiindcă trebuie să te joci un ceas, iar restul timpului să muncești, ci fiindcă așa cum se va comporta copilul în timpul jocului, așa se va comporta și în muncă. Am fost întotdeauna de părere că toată organizația colectivului de copii trebuie să fie pătrunsă de joc, iar noi, pedagogii, să luăm și noi parte la acest joc.

Când ne vizitau diferitele comisii de la Comisariatul Învățământului și vedeau sistemul meu de prezentare a rapoartelor, îmi dădeau bine seama că ei se uită la mine și-și spun: „Pare a fi un om în vârstă și nu tocmai prost; dar uitați-vă ce face!” Eu spuneam: „Da, desigur, da, da, da, desigur, da!” Am dus-o astfel, într-o joacă, timp de 16 ani, nu numai în aceste situații, ci în multe altele, în acel faimos joc de-a soldații, pentru care am fost „lucrat” atunci; m-am jucat de-a comandantii, de-a salaturile militare etc. O adevărată militarizare era aplicată la cercurile de tir; dar ceea ce făceam era un joc la care luam și eu parte, deoarece ajunsesem la convingerea că fără acest joc era mult mai greu să creezi un colectiv cu adevărat vii și vesel. În afară de aceasta, constat cu satisfacție că acest „joc” se impune treptat. Se poate da ca exemplu școlile de artilerie. Acolo se vede un început de asemenea joc. Nu e vorba de exerciții speciale de instruire, ci de o estetică specială, absolut necesară într-un colectiv de copii.

Dumneavoastră credeți că noi nu ne jucăm? Ne jucăm și noi! Ce sunt cravatele, acele, cățele, pisicile? Sunt tot niște jucării. S-ar putea zice că sunt lucruri obișnuite, dar e tot o joacă; când facem pe oamenii importanți în biroul nostru, ne jucăm; uneori ne jucăm de-a erudiția, când ne înconjurăm de cărți și spunem că avem bibliotecă. Ne jucăm de-a bibliotecă? Da. Ne expunem cărțile și ultimul număr din revistă îl punem sub pernă. Dar în sufragerie nu ne jucăm? Ba da. Ne jucăm cu tacâmurile, cu cuțitele de tăiat portocale și

lămâi, cu toate că nimeni n-ar putea tăia vreodată o portocală sau lămâie cu ele. Și de ce oare, când e vorba de copii, apare seriozitatea gravă, morală și iar morală, învățătură și iar învățătură? Dar joaca? „Se va juca în recreație”, spune educatorul. „Du-te și aleargă puțin, dar vezi să nu spargi geamul; să nu-ți julești nasul; nu cumva să vii cu ghetele pline de noroi”.

Și, iată, sunt de părere că introducerea jocului într-un colectiv de copii este foarte necesară...

Când am fost, de altfel, întrebat de NKVD ce uniforme le-ar trebui comunarzilor, n-am avut curajul să-mi dau părerea; dar dv. vă voi face o mărturisire, cu nădejdea că n-o veți spune mai departe. M-am întrebat de ce numai femeile au dreptul să poarte pene de struț? Cred că ar trebui luate de la femei și predate copiilor. Poate joaca n-ar trebui să fie până de struț, ci costumul, un nasture, croiala, vipușca. Noi știm că de-a uniforma nu se joacă numai cei mici, dar și cei mari; mulți poartă uniforma, iar mulți alții visează s-o poarte cândva. E ceva care-ți face plăcere, de pildă un om care poartă uniforma căilor ferate. Dar pentru elevi lucrul acesta e mult mai important. Și nici nu e nevoie de cine știe ce stofe scumpe; iar obiecțiile că n-avem stofe sunt cu totul neîntemeiate. Și, în sfârșit, aș vrea să mă opresc la încă două puncte importante: pedeapsa și munca.

Dacă vă mai aduceți aminte, am publicat în „Pravda” două articole despre pedeapsă. Unul se intitula chiar: „Pedeapsa”. Nu voi încerca să demonstrez necesitatea pedepsei în școală și v-aș ruga să nu luați cuvintele mele drept o recomandare a pedepsei. Vă voi vorbi despre pedepsele aplicate și rezultatele lor; dar, fie vorba între noi, eu sunt convins că pedeapsa ar putea fi utilă și în școală.

Comunarzii mei se împărțeau în două categorii: o bună parte, marea majoritate, erau „comunarzi”, iar ceilalți, care nu primiseră acest titlu, elevi. („Pe tine te educăm, comunarzii sunt gata educați.”) Pe elev aveam dreptul să-l pedepsesc, „să-l frec”, cum se spunea la noi: puteam să-i dau o corvoadă suplimentară.

Ce este o „corvoadă”? Corvoada e o muncă dintre cele mai variate, care nici nu depindea de mine. Eu aveam dreptul să dau o corvoadă. Comandanții notau întotdeauna: unul are două „corvezi”, altul, una. Dar nimeni nu alerga niciodată după cei care aveau corvezi; se proceda așa: dacă nu era de lucru, cei cu corvezi erau de rezervă; dar dacă ploua și trebuiau puse butoaiile sau dacă era nevoie ca cineva să plece în oraș după bani — cei care primiseră corvezi se duceau în oraș, sau dacă se făcea curățenie la bucătărie — poftim, du-te la bucătărie.

Puteam să-i anulez elevului o permisie. Duminica nu putea pleca nicăieri; aveam dreptul să-i rețin banii de buzunar, adică să nu primească în mână

banii câștigați și să-i depun la casa de economii, de unde nu-i putea ridica fără semnătura mea. Comunarzilor, însă, nu puteam și n-aveam dreptul să le dau asemenea pedepse. Pentru comunarzi exista o singură pedeapsă: „arestul”, dar care nu se aplica și elevilor, fiindcă aceștia nu se ridicaseră la această treaptă. Comunardul putea pleca fără aprobare specială, anunțând numai ora la care se întoarce; putea fi ales comandant de serviciu — elevul însă nu.

Comunarzii se mai bucurau de un drept: eram obligat să-l cred pe comunard pe cuvânt; dacă spunea că-și dă cuvântul, nu era bine și nici frumos să nu-l crezi pe cuvânt.

Așadar, comunardul putea fi pedepsit numai cu arestul. Ce este arestul? Ca și la corvezi, numai eu puteam da arest; era știut că, în momentul când pronunțam pedeapsa, trebuia să mă ridic în picioare; nu puteam să spun tolănit în fotoliu: „Două ore de arest!” Comunardul trebuia neapărat să-mi răspundă salutând: „Am înțeles, două ore de arest!” Dacă comunardul nu răspundea așa, însemna că n-a primit pedeapsa dată de mine, că nu e de acord; aveam atunci dreptul să ridic chestiunea în adunarea generală. Trebuie să vă spun că nu-mi amintesc de un asemenea caz. Pedepsele trebuie aplicate foarte rar. După ce primea pedeapsa, comunardul pleca și nu se nota nimic; corvezile erau însemnate și executarea lor era controlată de comandantul de serviciu, nu însă și arestul. Comunardul trebuia singur să țină minte și să-și aleagă timpul pentru executarea pedepsei. Atunci se prezenta și spunea: „Am venit la arest!” Arestul consta în faptul că cel pedepsit urma să stea în biroul meu, timpul stabilit. Arestul este o măsură exterioară, dar e foarte important că se execută în birou, centrul unde pulsează toată viața coloniei, unde sună telefonul, unde vin diferiți clienți etc. Cel arestat vede cum se desfășoară viața aici. Eu duc în așa fel discuțiile, ca să pot introduce unele chestiuni care-l privesc și pe comunardul care execut arestul. Dacă a spart un geam, voi spune în timpul discuției: „Dacă plecați în oraș, vă rog să cumpărați și o ladă cu geamuri; la noi a început spargerea geamurilor”. „Spuneți că nu-s bani? Ce-i de făcut? etc.” Dacă s-a legat cumva de o fată sau dacă a jignit-o, revin de câte ori trebuie asupra acestui subiect. Dar nu mi-am îngăduit niciodată să-i spun vinovatului în față: „Uite, ai făcut așa și așa; nu-i frumos!” În comună era următoarea regulă: dacă cineva era pedepsit și spunea: „Am înțeles! Da!”, nu mai era voie să vorbești despre greșeala lui. Se socotea că nu este bine! Până la pronunțarea pedepsei, se fac adunări, se vorbește de toate, dar când se ia o hotărâre, când pedeapsa e hotărâtă, este socotit cu totul nepotrivit de a reveni asupra faptei pentru care a fost pronunțată pedeapsa. Aceasta era o tradiție foarte importantă; îl ferea pe vinovat de orice jignire.

Atât în privința pedepselor.

Aici aș face următoarea observație. Cred că nu e just să punem problema

în felul acesta: „De pedepsit, sigur că trebuie să pedepsim, dar...” Acest „dar” duce mai întâi la gândul că trebuie să încercăm să nu pedepsim, iar în al doilea rând, un bun pedagog nu va pedepsi niciodată. Căutați să lucrați fără pedepse, „cu tact pedagogic”, iar în caz extrem (adică dv. nu sunteți un învățător bun), pedepsiți. Lucrurile stau cu totul altfel. În colonia noastră, un singur om avea dreptul să pedepsească; dreptul acesta trebuie fixat într-un singur punct geometric, pentru a păstra o unitate; pedeapsa este necesară atunci când e cazul să pedepsim, pedeapsa nu trebuie în niciun caz înlocuită cu o simplă convorbire.

Logica e următoarea: dacă apreciem că pedeapsa e necesară și că e folositoare, înseamnă că trebuie aplicată. În definitiv, ce este „tactul pedagogic”, în înțelesul în care e întrebuințat adeseori la noi, adică „în ghilimele”? Tactul pedagogic este adeseori un mijloc de a fugi de răspundere și de munca educativă și nimic altceva. Dar învățătorul n-are dreptul să fugă de nicio muncă, de nicio răspundere.

Întrucât mă privește, socotesc că nu trebuie să aplicăm multe pedepse, dar absolut din alte considerente; pedepsele nu trebuie să creeze o stare de nepăsare în sânul colectivului și să constituie un obicei; pedepsele trebuie date atât de rar, încât să atragă atenția întregului colectiv. Și numai din acest punct de vedere socot că nu trebuie aplicate atât de des. Dacă se întâmplă ca în colectivul nostru să existe o perioadă în care ceva să nu meargă bine, pedepseam fără încetare până când situația se schimba.

Regula era ca eu, împuternicitul cel mai în vârstă al colectivului, să dau pedeapsa. Am fost, însă, întotdeauna de părere ca pedeapsa eliminării din colectiv, cea mai severă și mai aspră dintre pedepse, să fie discutată în adunarea generală.

Am ajuns la o problemă foarte interesantă — adunarea generală. Nu știu cât e de posibilă ținerea adunării generale în școală. În practică eu nu am verificat și mă îndoiesc de această posibilitate, deoarece în școală există o diferență prea mare între vârste și deci mai puține legături între elevii mici și cei mai mari. Nu știu ce formă ar avea adunarea generală în școală, dar sunt convins că, dacă în școală ar fi un colectiv încheșat, ar fi posibilă și adunarea generală.

Aveam dreptul de a elimina pe un elev din colonie, dar nu m-am folosit niciodată de acest drept, fără hotărârea adunării generale. Se înțelege că în adunarea generală trebuie să obțineți hotărârea care credeți că e necesară: când colectivul vă înțelege și vă respectă. Adunarea generală va fi întotdeauna de partea dv. Atunci de ce mai e nevoie de o adunare generală? Socotesc că e nevoie de o adunare generală, nu atât pentru a aplica o pedeapsă dreaptă, ci pentru ca fiecare membru al adunării generale să se simtă responsabil de

hotărârea luată. Tocmai acest simț al răspunderii colective se educă cu foarte mare greutate; dar după ce l-ai educat, face minuni. Simțul răspunderii se cultivă printr-o desăvârșită precizie și ordine în muncă.

În adunările generale ale comunei era stabilită următoarea regulă: a nu se vorbi mai mult de un minut sau două. Și chiar acest amănunt neînsemnat servea educării simțului răspunderii.

Acest simț mai poate fi educat și prin încredințarea de sarcini personale. Înțeleg prin aceasta că, în anumite împrejurări, i se încredințează cuiva să facă un lucru, cu obligația de a referi adunării generale și de a fi controlat de aceasta; dacă nu îndeplinești sarcina, primești pedeapsa. Nu vă voi plictisi cu descrierea prea amănunțită a unor asemenea însărcinări, căci eu sunt sigur că fiecare director de școală și fiecare colectiv de pedagogi vor găsi întotdeauna vreo sarcină de încredințat.

În sfârșit, aș vrea să vă mai atrag atenția asupra unui fapt, și anume asupra conducerii unice. Cât mă privește, sunt convins că în fruntea colectivului pedagogic trebuie să fie un singur pedagog — director, investit cu puteri depline. Cât timp am lucrat (și am lucrat 16 ani în colonii mari, cu gospodării serioase), aveam dreptul să angajez un director de studii; dar n-am făcut-o niciodată; cred că conducerea administrativă și a muncii educative trebuie concentrată într-o singură mână, oricât de împovărat și de greu ar fi lucrul acesta. După un an, această muncă a directorului devine mult mai ușoară: el știe tot, ține toate frâiele în mână. În genere, eu nu pot înțelege de ce într-un colectiv pedagogic de copii și învățători, centrul de conducere să se împartă între mai mulți responsabili. Cred că atribuțiile de administrator și educator trebuie să fie deținute de o singură persoană. Nu e lucru ușor; și eu mă trezeam la 6 dimineața și mă culcam la 1 noaptea și nu aveam zile de weekend, (eu cred că o astfel de soartă îi așteaptă și pe directorii de școală) dar oricât de greu ar fi, e mai bine să ne cheltuim timpul și energia pentru a păstra calitatea colectivului de copii.

Iată, tovarăși, tot ceea ce am avut să vă spun în legătură cu problemele principale.

Vă rog, în niciun fel să nu luați ceea ce am spus drept un sfat sau o recomandare. Este pur și simplu ceea ce am făcut eu în condiții excepționale și alături de o echipă excepțională, lucrând cu delincvenți juvenili, copii fără adăpost sau copii care fuseseră scoși din familie.

În afară de aceasta, trebuie să mai ținem seamă de un alt considerent, foarte important: pentru a crea aceste forme, e nevoie de câțiva ani. În niciun caz nu trebuie să vă închipuiți că le veți putea înțelege, elabora și realiza în câteva zile. Dacă m-ar întreba cineva cu ce anume aș începe într-o școală obișnuită, aș răspunde: aș porni nu de la forme și nu de la crearea de

tradiții, ci cu o bună adunare generală, unde le-aș spune copiilor din toată inima, deschis: întâi, ce aș dori de la ei, apoi ce pretenții am și, în al treilea rând, le-aș prezice care va fi situația lor după doi ani. Sunt convins că un cuvânt hotărât și plin de înțeles, spus copiilor cu convingere, are o importanță nemăsurată. Numeroasele greșeli care mai dăinuiesc la noi în privința formelor de organizare se datorează, poate, și faptului că de multe ori nu știm cum să stăm de vorbă cu copiii. Trebuie să le vorbiți în așa fel ca ei să simtă în cuvântul vostru cultura, voința și personalitatea voastră. Toate acestea trebuie, însă, învățate.

Terminând, vă doresc din suflet dv. și muncii dv. succes. Sunt convins că și dv. aveți tot atâtea idei și inițiative ca și mine, numai că eu sunt mai vorbăreț — scriu cărți, dv. poate tăceți, deși aveți fiecare poate nuvele interesante.

2 Cuvântul de încheiere al lui A.S. Makarenko

Cred că nu e nevoie de vreun cuvânt de încheiere; voi răspunde numai la bilețelele și întrebările puse.

Iată un bilețel care ridică o problemă foarte importantă, problema riscului: *„La Leningrad s-a ivit cazul unui elev care, primind o notă proastă, a încercat să se sinucidă. Cum să procedăm în asemenea cazuri?”*

Întrebarea e bine pusă; ea cuprinde și răspunsul. Este oare un risc să punem unui elev o notă proastă? E o măsură obișnuită, normală și legală.

Nimeni nu se gândește că, de îndată ce dai o notă, trebuie imediat să smulgi cuțitul din mână elevului sau să te asiguri că nu sare pe fereastră. Este o măsură obișnuită și totuși elevul a reacționat în mod anormal la această notă. Ce înseamnă aceasta? Înseamnă că alte măsuri, care conțin și mai puțin risc, adunate la un loc, au dus la faptul că mica notă proastă a constituit ultima picătură. Acesta este riscul cel mai absurd care survine adesea la noi. În munca noastră se adună influențe mici și fără importanță și suntem convinși că fiecare din ele, luate în parte, nu prezintă niciun pericol. Noi îl mângâiem pe copil pe cap, dar îi distrugem nervii, deoarece în școală e gălăgie și dezordine. Poate că vocea noastră liniștită îi stârnește un sentiment de dezgust față de viață; se mai adaugă apoi încă un fapt obișnuit — o notă proastă — și iată că copilul reacționează furtunos. Mi se pare că, în realitate, pericolul se datorează nu atât luptei deschise, sincere și hotărâte împotriva unor tendințe ivite în procesul de creștere a copilului, ci mai mult pasivității noastre.

Trebuie să țineți seamă și de următoarea situație extrem de importantă: dacă elevii dv. vor ști că dv., directorul școlii, cu toți colaboratorii dv., în-

vățătorii și întreg colectivul de educatori sunteți oameni cu sufletul deschis, sinceri și drepecți, într-un asemenea colectiv școlar nu poate apărea ideea de sinucidere. Orice măsură veți lua într-un astfel de colectiv școlar va duce la rezultatul că elevii vor avea limpede în minte faptul că ați luat dv., un om pe care toți elevii îl știu cu un suflet deschis; în mintea lor va încolți gândul că aveți dreptate și ei vor veni să vă ceară un sfat, să stea de vorbă cu dv. și să se gândească la ceea ce au de făcut. Dar dacă vă veți ascunde în dosul acestei voci liniștite, elevul nu va veni niciodată la dv.; e sigur că își va tăinui neliniștea lui cea mare, cea mai periculoasă. Cine se simte atras de un om cu glasul liniștit?

În viața mea, am alungat din comuna „Dzerjinski”, în curs de opt ani, fără nicio milă, vreo zece elevi — i-am gonit fără niciun menajament. Le-am spus: „Pleacă de aici, fiindcă ești un netrebnic, ne jignești și ne înjosești numai prin faptul că ești. Ți-o spunem deschis că ești un om de nimic.” Credeți că n-am tremurat câteva nopți de-a rândul la gândul că s-ar putea întâmpla ceva? Mi-a fost teamă, dar simțeam o pornire lăuntrică de a proceda astfel; mă bizuiam pe conștiința mea. Dar știți dv. că toți cei pe care i-am alungat mi-au scris după vreo 5–6–7 ani? Chiar recent, de exemplu, înainte să plec înapoi, am primit o scrisoare. Încerc să-mi amintesc — cine ar putea fi? Apoi îmi dau seama: l-am exmatriculat acum câțiva ani. Îmi scrie: am luat parte la luptele de la lacul Hasan și de aceea trebuie să vă scriu acum. Vă mulțumesc că m-ați exclus atunci. Dacă nu ați fi făcut-o, aș fi rămas un pierde-vară. Dar când m-ați dat afară, am înțeles cât de jos căzusem și am decis să demonstrez că pot deveni un om demn. Au trecut opt ani de când pierdusem legătura cu el — și acum îmi scrie, după ce a ieșit victorios la lacul Hasan, amintindu-și de mine ca de unul dintre motivele succesului său de acum.

Acum încercați voi să preziceți unde poate duce fiecare dintre acțiunile voastre!

Dacă colectivul e slab, orice abces, oricât de mic ar fi, firește, deranjează; într-un asemenea colectiv va trebui să alungi, păstrând o înfățișare binevoitoare chiar dacă nu ai suficiente motive. Iar dintr-un colectiv puternic eliminarea se face numai atunci când individul merge într-adevăr împotriva colectivului. Măsura dv. va avea asupra celui alungat un efect puternic, îl va dezmetici.

Vorbind de risc, am spus încă de la început că, dacă un colectiv este puternic și bine organizat, puteți să faceți cu el ce vreți și riscul va fi cu atât mai mic; dar într-un colectiv slab, neorganizat, aș spune că fiecare mișcare a dv. este riscantă. Dacă n-aveți o metodă generală de lucru, nu vă puteți lua nicio răspundere; n-ați putea spune unde este și unde nu este un risc.

Și acum o observație de a mea. Nu am spus că eu nu am măiestrie. Am

spus că n-am talent, măiestria însă am dobândit-o. Măiestria este ceva care se poate învăța. Și așa cum poate fi cineva maistru strungar, un maistru doctor, tot așa trebuie și poate fi cineva maistru pedagog.

Dar ce este talentul pedagogic? Ce valoare are fără măiestrie? Nicio valoare. Desigur, vorbesc despre talentul educațional, care este diferit, să zicem, de talentul de predare. Iar măiestria este ceva perfect accesibil.

Am avut un asistent de acest fel — Timofei Denisovici Tatarinov. A lucrat cu mine mult timp. Era un suflet blând, se adresa tuturor doar cu băiețași sau fetețe. Era opusul meu complet, un bun pedagog. L-am recrutat dintr-o școală de sat. Un om cu o etică a muncii remarcabilă, o dexteritate excepțională, priceput cu mâinile și ager la minte. Mulți îl iubeau, dar unii vedeau o contradicție în blândețea lui. Cu timpul, a crescut în rol și a devenit adjunctul meu. Și iată ce e uimitor: deseori trebuia să plec cu treburi, iar el îmi lua locul. După legile și tradițiile coloniei noastre — cât timp eram prezent, toată autoritatea îmi aparținea mie, dar când plecam, trecea la el. Și astfel, Timofei Denisovici a preluat o serie de metode de-ale mele. Trebuie să recunosc, aveam și eu unele trucuri păcătoase, nepedagogice — îmi plăcea câteodată să zic: „Să vă ia dracu' pe toți!” Ei bine, ce credeți? A început să o spună și el, dar o zicea așa: „Să vă ia dracu' pe toți” (pe un ton blând, liniștit, prietenos). (Râsete generale). Și ce e uimitor? Avea efect. La el, această expresie însemna indignare, și toți înțelegeau că „se indignă”. (Râsete). Asta se numea măiestrie. Mai târziu l-am întrebat — lumea zice că băteau cu pumnul în masă, nu strigai neapărat, dar foloseai cuvinte „grele”. Și mi-a răspuns: „Da, am făcut-o intenționat”. Așadar, prin natura lui, adaptase formele exterioare ale mâniei la propria fire. (Râsete). Și toți ziceau: „Timofei Denisovici s-a supărat!”, și asta însemna că nu e de glumit.

Cred că cu toții suntem oameni care nu ne deosebim prea mult între noi. Eu am lucrat 32 de ani. Și fiecare pedagog, care a lucrat un timp mai mult sau mai puțin îndelungat, e un maestru — bineînțeles dacă nu e leneș. Fiecare dintre dv., pedagogi — începători, va deveni desigur un bun maestru dacă nu va renunța la cauza noastră; dar măsura în care va învăța măiestria depinde numai de efortul fiecăruia în parte.

Să vă mai spun ceva și despre mânia pedagogică. V-aș ruga să nu interpretați sugestia de a renunța la vocea liniștită, în sensul că trebuie să bateți cu pumnul în masă, să țipați etc. În felul acesta nu veți dobândi rezultate bune.

Ce este în definitiv mânia? Toate lucrurile trebuie interpretate în mod dialectic. Când e vorba de măiestrie, mânia se manifestă altfel. Dacă sunteți un bun maestru, veți fi cuprins de indignare, dar aceasta nu va lua forme antipedagogice. Va fi o manifestare sinceră a adevăratului vostru sentiment

omenesc, dar nu a sentimentului dv. ca individ oarecare, ci cel al unui maestru pedagog.

Glasului liniștit nu i se opune numai supărarea, eu îi opun orice simțământ viu, omenesc. Trebuie să-i opunem toată gradația de sentimente — de la simpla nemulțumire până la adevărata mânie. Mărturisesc că am învățat, fără să vreau, ce înseamnă să spui cu un ton rezervat și sever „bună ziua”, sau potolit și calm „bună ziua”, sau să rostești cu o voce rece și aspră „bine, poți să pleci” sau cald și liniștit, „bine, poți să pleci”. Aici e vorba de practică. Și dacă vă veți propune câteva sarcini interesante de acest fel și vă veți exersa, va fi foarte bine. Deseori, eu îi puneam pe colaboratorii mei să se exerseze în acest sens. Spuneam uneori:

— Eu sunt director, iar tu elev. Tu ai comis o greșeală. Eu voi discuta cu tine, iar toți ceilalți ascultați discuția noastră.

— Puneți-mi întrebări. Cum veți întreba: „Spune, tu ai făcut asta?” sau: „Asta tu ai făcut-o, știu eu!” Încercați! Se pare că e un lucru de nimic, dar îl întâlnești la fiecare pas. Fără modularea vocii, fără mimică, nu vei face nimic.

Această diversitate de tonuri, pe care le stăpânește un adevărat pedagog, se manifestă nu numai în cazuri extreme, de supărare, bucurie sau nemulțumire.

Iată un exemplu ilustrativ. Rîjikov îl întreabă pe Nojik:

— Ce te străduiești atâta?

— Fiindcă îmi place...

— Și Zaharov îți place?

— O! Zaharov îmi place foarte mult!

— Pentru ce îți place așa de mult?

— Așa... pentru un anumit fapt.

Ochii mari și șireți ai lui Nojik deveniseră foarte ageri când povestea, clătinându-și capul său.

— Atunci a fost așa ceva... o adevărată minune. Atunci mi-a plăcut el mie. Se stinsese lumina în toată colonia, chiar în tot orașul, din cauza unui deranjament la uzina electrică. Am venit la cabinet și ne-am așezat — eram mai mulți puști. Ședeam pe canapele și chiar și pe jos. Toți povesteau despre război. Zaharov povestea și era încă întuneric. A mai povestit ceva un băiețuș și apoi Aleksei Stepanovici a spus:

— M-am săturat! Trebuie să lucrezi și n-ai lumină! Ce înseamnă obrăznicia asta!

A tăcut ce a tăcut și apoi a zis:

— La dracu, îmi trebuie lumină!

Noi râdem. Deodată el spuse tare:

— Acum va fi lumină! Ei! Una, două, trei!

Și cum a pronunțat cuvântul „trei”, s-a făcut lumină! Peste tot s-au aprins luminile! O, noi atunci am și râs, am și aplaudat. Râzând, Zaharov a zis:

— Asta trebuie să știi s-o faci, iar voi, puștilor, nu vă pricepeți.

Nojik a povestit toate acestea cu o expresie de șiretenie și a adăugat apoi, făcând ochii mari:

— Vezi?

— Ce să văd? Întrebă disprețuitor Rîjikov. Crezi cumva că el poate face lumină?

— Nu — răspunde vesel Nojik. De ce să facă? Asta s-a întâmplat pur și simplu. Numai că... altul n-ar fi făcut așa.

— Și altul ar fi făcut așa.

— Nu, nu ar fi făcut... Altul s-ar fi temut. S-ar fi gândit că va pronunța — unu, doi, trei și lumina nu se va aprinde. Ce va fi atunci? Puștii vor râde.

Dar vezi că el a spus. Și încă... cum să-ți spun, cu indiferență. Lui i-a mers

— lumina s-a aprins. Și mie îmi place când omului îi reușește ceva.

Rîjikov a ascultat cu surprindere această flecăreală șireată, fără să-și poată da seama dacă Nojik glumește sau vorbește serios. Rîjikov a rămas nemulțumit de această discuție.

— Ei, asta îi merge! Și ce te privește pe tine?

— Mă privește pentru că dacă-i merge lui, și mie îmi va merge alături de el. Asta e bine. Îmi place.

Despre ce este vorba? A fost o simplă coincidență; nu e lumină și omul spune: „Acum va fi lumină”. Și dintr-o dată lumina se aprinde. Această întâmplare mărunță vă poate crea o autoritate îndelungată. Au trecut trei ani și băieții tot mai continuau să povestească despre acest lucru. Care-i argumentul? Tonul, încordarea puternică a energiei voastre.

Iată de ce nu e necesar un glas liniștit. Cât privește indignarea, dacă sunteți un bun maestru, știți când s-o potoliți și când s-o lăsați să izbucnească din plin. La nevoie, indignarea poate avea un efect mult mai mare decât lauda, pentru că, atunci când sunteți indignat, arătați că sunteți un cetățean, un om și un reprezentant al unei instituții, exponentul unei idei, reprezentantul legii și că apărați ceva foarte important. Dar când mângâiați pe cineva pe cap, în numele cui o faceți? În numele unei „idei pedagogice” pe care nici dv. n-o cunoașteți.

Și acum să răspund la întrebarea despre „colectiv și familie”; e o problemă foarte importantă...

Și eu am avut mulți elevi cu familie. Veneau părinții și mă întrebau: „Nu s-ar putea să-l luați și pe băiatul nostru?” — „De ce vreți să-l educați aici?”

— „Nu mai doarme noaptea acasă, o chinuie pe maică-sa, a furat aparatul de radio, a vândut titlurile de împrumut...” etc. Dar când primeam copilul,

le spuneam părinților: „Eu vi-l iau, dar dacă a ajuns să fure, să nu vă mai amestecați în creșterea lui. Să ne înțelegem: eu îl voi educa, iar dv. veți aștepta rezultatele.”

Uneori mi se aducea câte un copil ajuns la un anumit grad de „perfecție”. Eu îi sugeram că el trebuie să facă cunoscut în familie teoria despre stat. Așadar, nu așteptam ca familia să-mi propună ea vreo idee, ci, dimpotrivă, eram încredințat că elevul va face cunoscută în familie teoria propusă de mine. Când pleca în concediu, îi spuneam: „Fii cuviincios cu tatăl tău.” „Fii cuviincios cu maică-ta.” „Să le dai și o mână de ajutor — neapărat!” „Când te scoli dimineața, întreabă-i: n-aveți ceva de lucru pentru mine?” „Trebuie să faci părinților tăi o impresie foarte bună, ai înțeles?” — „Am înțeles.” Și copilul se duce acasă și-i întreabă: „E ceva de lucru pentru mine? Poate ceva de spălat?” Atunci părinții vor înțelege că, dacă vor mai avea un copil, vor trebui să-l crească altfel de cum și-au închipuit că-i bine.

Am ajuns la convingerea că noi, educatorii, reprezentând o instituție socialistă de stat, suntem un sector socialist și e firesc ca și elevii noștri să fie și ei membrii acestui sector și că trebuie deci să ducă în sânul familiei teoriile noastre juste despre morală și cultură. Dacă familia are un nivel cultural mai ridicat, ea va veni întotdeauna în ajutorul nostru și atunci vom avea o idee comună; dacă e mai puțin ridicată, ea va fi sub influența copilului, a colectivului, a organizației respective.

Și acum se pune problema: cum să facem ca copilul să ducă în sânul familiei aceste idei despre stat? Dar aceasta este în funcție de iscusința voastră precum și de toate metodele și mijloacele dv. de lucru. Uneori, însă, e destul să spuneți copiilor: trebuie să vă purtați așa, pentru că nu-mi pot închipui că ar exista într-adevăr o problemă a copiilor-dezorganizatori. Nu, nu pot exista astfel de elemente dizolvante.

Tot ce v-am spus acum are legătură cu un fapt anumit. De curând am fost la un tribunal pentru minori. Erau acolo cinci elevi de clasa a cincea. Jefuiseră un magazin, furaseră și mâncaseră niște portocale și iată-i acum pe banca acuzaților. Apare directorul de studii. Judecătorul întreabă: „Ați putea caracteriza pe ăsta de aici?” Și directorul de studii răspunde: „E un copil rău, un element dizolvant! Întârzie la lecție, fumează și învață și pe alții să fumeze. Aduce mereu niște frânghii în clasă”. Cuvântul de „frânghii” m-a făcut să fiu mai atent: ce fel de „criminal” o fi oare acela care vine cu niște „frânghii” în clasă? Judecătorul strigă: „Semionov!”. Băiatul se scoală. Judecătorul e o femeie, o bolșevică minunată. Îl întreabă:

— De ce ți s-au înroșit urechile?

— Mi-e rușine — răspunde el cu lacrimi în ochi.

— Ești pionier?

- Da. (Lasă capul în jos.)
- Unde ți-e cravata?
- În buzunar.
- De ce o ții în buzunar?
- Mi-e rușine...
- Stai jos... Am înțeles! spune ea.

Dar directorul de studii nu și-a dat seama că urechile copilului s-au înroșit deoarece îi este rușine, că lasă capul în jos deoarece îi vine să plângă. Ce fel de element dizolvant poate fi el? Unui astfel de „element” dizolvant dv., ca educatori, puteți să-i spuneți: „Să fie pentru ultima dată... Ai înțeles?” Și fiți convinși că nu se va mai repeta. Desigur, dacă l-ați vedea cu o frânghie în mână și l-ați amenința, va aprinde o țigară și vă va sufla fumul în ochi. Aceste „elemente dizolvante” sunt elementele cele mai bune, care vor duce în familie ideile dv. morale; chemați-l și vorbiți-i așa: „Tu ești elevul unei școli cu renume; familia înseamnă pentru tine oameni care-ți sunt dragi; arată-le tu cum trebuie să se poarte”. Nu e un lucru greu. Cu condiția însă să aveți un colectiv și să vă cunoașteți meseria.

„Ce propun eu să se aplice în școală?”

Eu nu propun nimic și nici n-am dreptul să propun. Dar dacă eu aș fi în școală, aș aplica și arestul la mine în cabinet și i-aș aresta pe cei mai buni. (Râsete.) Da, tovarăși, în general trebuie pedepsiți cei mai buni, nu cei mai răi; pe cei mai răi trebuie să-i ierți, dar astfel încât să știe toți că celui mai bun nu i se iartă nimic. Încercați să pedepsiți nu pentru cele mai grave greșeli, ci pentru cele mai mici...

Desigur, un asemenea sistem de pedepsire nu va prinde de prima dată. Trebuie ca colectivul să știe că pedeapsa include și ea respect. Aceasta este incontestabil o filozofie grea și complicată și ea nici măcar nu trebuia abordată astăzi.

Iată încă o întrebare: *„Ce legătură aveți cu școala de zece clase?”*

Colonia noastră avea o școală de zece clase, iar eu eram directorul ei.

Încă o problemă: *„După mine, colonia de copii este un câmp de experiență”.*

Ce experiență? Acolo sunt oameni vii! Încercări putem face, dar experiențe în niciun caz.

„Cum să păstrăm unitatea unui colectiv organizat?”

Foarte simplu! Păstrați-i mai întâi nucleul viu; căutați ca o serie de elevi să ia locul alteia; adică să se perinde în permanență membrii colectivului în continuă dezvoltare, atât educatori cât și elevi; apoi păstrați regulile și tradițiile.

În ordinele noastre de zi, se scria: „Dimineața, toți pleacă la muncă, potrivit dispozițiilor date de comandanți”. De mult se pleca însă la muncă fără dispoziții, dar în ordinele de zi continua să se scrie: „Dimineața, toți pleacă la muncă, potrivit dispozițiilor date de comandanți”.

O altă tradiție: când se citea ordinul, toată lumea trebuia să stea în picioare. Poate nu mai e necesar, dar se mai păstrează, în virtutea tradiției. Și această păstrare a tradiției își are logica ei, deosebit de importantă.

Întrebarea următoare: „*Ce planuri de creație aveți?*” Nu-mi place însuși cuvântul „creație”. De planuri de creație poate fi vorba numai când suntem în mijlocul copiilor; în prezent mă ocup cu scrisul. Am de gând să termin volumul al II-lea și al III-lea din „Cartea pentru părinți”, mă voi ocupa apoi de un studiu mai mare, pentru care mi se vor pune, se pare, mijloace la dispoziție. Am de gând ca timp de vreo trei ani să scriu o carte importantă despre educația comunistă; de astădată nu e o carte de literatură, ci o carte specială pentru educatori.

„*Cum trebuie să procedăm atunci când responsabilul sau comandantul, cum îi ziceți dv., calcă regulamentul?*”

Întâi trebuie „frecat” ca și ceilalți; dar principalul e răspunderea pe care o are în fața adunării generale sau și mai important: comandantul trebuie să știe să păstreze onoarea, mândria colectivului.

Un tovarăș mă învinuiește că ideile mele sunt rediate adesea prin termeni învechiți. Acest lucru este just. Într-adevăr: pedeapsă este un termen vechi, dezonorant. Dar ce să faci, nu pot eu să inventez termeni noi.

„*Ce atitudine trebuie să avem față de familie, de prieteni, de tați și de mame?*”

La această întrebare aș răspunde astfel: mulți dascăli mi-au trimis lucrările lor: povestiri, nuvele; unele sunt chiar foarte bune. Numai un lucru mă surprinde: de unde au luat acest ton? Nimeni nu scrie „tatăl”, „mama”; toată lumea scrie: „tăticu”, „mămica”. În aceste cuvinte se simte ceva artificial. Sunt de părere că trebuie să stăm de vorbă cu părinții mai mult și mai calduros; dar e și mai important să-i influențăm cu ajutorul copiilor.

Tovarăși, vă mulțumesc pentru atenția cu care m-ați ascultat. Cer iertare dacă n-am formulat destul de bine unele teze. E cu neputință să spui totul într-o singură seară. Ar fi bine să vă putem asculta și pe dv. în experiența fiecăruia sunt atâtea învățăminte prețioase, încât dacă ați fi cu toții dârzi ca mine și v-ați așeza să scrieți fiecare câte o carte, ar apărea desigur opere minunate și foarte interesante.

Spor la muncă, tovarăși!

